

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ СТУДІЇ

УДК 811.111.81'255.4

О.Г. ВАСИЛЕНКО,
*кандидат технічних наук,
викладач кафедри англійської філології та перекладу
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

ЯВИЩЕ СИНТАКСИЧНОЇ ПІДРЯДНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті визначаються та досліджуються наявні проблеми перекладу українською мовою підрядних речень з англійської мови публіцистичного дискурсу, аналізуються особливості їх перекладу та наводяться деякі загальні рекомендації.

Дослідження проводиться на матеріалі 200 складнопідрядних речень. Визначено, що найбільш часто використовуються підрядні речення додатку та обставин, найменш уживаними є підрядні речення підмета та присудка. За структурою у публіцистичному дискурсі переважають складні речення з одним або двома підрядними. Показано, що в процесі перекладу завжди відбуваються граматичні та/або лексичні трансформації. Найбільш частою з них є заміна, найменш розповсюдженими трансформаціями є інтеграція речення та зміна типу підрядного речення. Всі фактори, які визначають необхідність перекладацьких трансформацій, поділяються на лексичні, граматичні, логічні, художні та фактори загального сприйняття тексту, які мають різний ступінь необхідності виконання перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: підрядні речення, публіцистичний дискурс, перекладацькі трансформації.

У сучасному світі переклад публіцистичних текстів (новини, оглядові, аналітичні статті та ін.) стає дедалі більш затребуваним. При цьому, для повноцінної передачі цих текстів, необхідно враховувати та адекватно передавати у перекладі їх особливості. Так, окрім лексичних особливостей, які властиві публіцистиці, з синтаксичної точки зору, тексти публіцистичного дискурсу характеризуються широкою розповсюдженістю складнопідрядних та складносурядних речень, як правило, ускладнених ще і однорідними членами, вставними конструкціями та висловами. Слід зазначити, що, часом, адекватний переклад таких речень становить суттєву проблему у перекладі публіцистичних текстів.

Особливості перекладу підрядних речень в контексті публіцистичного дискурсу, характерною рисою якого вони є, залишаються недостатньо вивченими. Важливість такого дослідження доводить також відсутність єдиного загального підходу до проблеми перекладу підрядних речень різних типів.

У статті зроблено спробу визначити наявні проблеми перекладу українською мовою підрядних речень англійської мови публіцистичного дискурсу, проаналізувати особливості перекладу таких речень та сформулювати деякі загальні рекомендації для перекладачів.

Відомо, що публіцистичний дискурс має деякі лексичні та синтаксичні особливості. Так, оскільки публіцистичний дискурс корелює з публіцистичним стилем, йому також притаманна об'єктивність, сучасність, офіційність, послідовність викладення та переконливість мови [1].

Оскільки основною метою публіцистичного дискурсу є вплив на людей, для нього характерне використання безеквівалентної лексики, кліше, стилістичних фігур, тощо. З точки зору синтаксису, можна виділити такі особливості публіцистичного дискурсу, як поширене використання відокремлень, сполучних конструкцій, іменникових словосполучень, однорідних частин речення, риторичних питань, звертань та складних речень з простою структурою.

Багато відомих лінгвістів вивчали різні аспекти проблеми протягом кількох десятиліть. Деякі з них (наприклад, Дж. Біренбаум, Н. Матвеева, Н. Поспелов та ін..) цікавилися феноменом синтаксичної підрядності [2; 3; 4], інші (Т. Станішевська, С. Федоренко) вивчали публіцистичний дискурс та різні проблеми його перекладу [5], деякі (Л. Азарова, С. Олександрова, Л. Бархударов, а також Дж. Біренбаум) вивчали особливості перекладу певних видів складних речень [2; 6; 7; 8]. Але, незважаючи на велику кількість наукових публікацій, присвячених різним аспектам проблеми, при проведенні огляду не були знайдені роботи з вивчення проблеми перекладу підрядних речень саме на матеріалі англомовного публіцистичного дискурсу та рекомендації щодо особливостей їх перекладу.

Порівняльний аналіз класифікацій підрядних речень, наведених у роботах відомих дослідників дозволив визначити найбільш уживані в українському та російському мовознавстві класифікації підрядних речень та порівняти їх з англомовними класифікаціями.

Найбільш часто використовуваними класифікаціями в українському та російському мовознавстві є: класифікація складних речень відповідно до особливостей їх синтаксичної структури та семантико-синтаксичних зв'язків між ними (І.В. Вихованець, [9]); класифікація на основі структурно-семантичних чи семантико-структурних принципів (О. Загнітко, В. Белошапкова, І. Кручинина, М. Поспелов, О. Пономарів, [10]); класифікація, що базується на логіко-граматичному принципі (Ф. Буслаєв, О. Руднев, [4, с. 323]); класифікація на основі формально-граматичного принципу (М. Петерсон, О. Пешковський, П. Фортунатов, Л. Булаховський, [4, с. 325]).

Лінгвісти, які вивчали підрядні речення в англійській мові, більш однотайні щодо їх класифікації. Так, Й. Біренбаум, Л. Верба, І. Верховська, Н. Кобріна, Е. Хоменко використовують так звану функціональну класифікацію [11] (класифікація підрядних речень згідно з функцією, яку виконує підрядне речення відносно головного). Ця класифікація відповідає логіко-граматичній класифікації [4], що використовується в українському мовознавстві.

На відміну від інших М. Блох [12] пропонує розділити підрядні речення на три категоріально-семантичні групи: «кваліфікаційні» номінальні підрядні речення; «основні» номінальні підрядні речення; «обставинні» підрядні речення.

Таким чином, не існує загального підходу до типологічної класифікації підрядних речень. Причиною такої різноманітності є складність та багатогранність явища підрядності, внаслідок якої підрядні речення можуть розглядатися з різних сторін. При цьому було виявлено, що досить багато дослідників, як з українського, так і з англійського мовознавства, пропонують використовувати саме функціональну класифікацію, яка є найбільш логічно обґрунтованою серед різноманіття інших класифікацій.

Тому далі в роботі, для проведення лінгвістичних досліджень використовується саме функціональна класифікація. Одночасно з нею, в роботі використовується і запропонована автором класифікація, яка базується на синтаксичній структурі складних речень. Згідно з цією класифікацією виділяються такі речення: речення з одним підрядним; речення з двома підрядними; речення з трьома або більше підрядними; речення зі змішаним типом зв'язку між основними та підрядними реченнями.

Дослідження було проведено на матеріалі 200 складнопідрядних речень, вибраних з соціальних та політичних статей з таких веб-сайтів новин, як: <http://bbc.com>, <http://theguardian.com>, <http://forbes.com>, <http://nytimes.com>, <http://rferl.org>, <http://heraldtribune.com>, <http://uatoday.tv>, <http://post-gazette.com>, <http://kyivpost.com>, та <http://telegraph.co.uk>.

Дослідження проводилося у два етапи, на першому з яких визначалися тип та структура обраних складнопідрядних речень, а на другому проводився перекладацький аналіз, за допомогою якого були визначені особливості перекладу таких речень, сформовані та узагальнені можливі рекомендації.

При проведенні першого етапу дослідження було виявлено, що в англомовних публіцистичних текстах:

1) найбільш часто використовуються:

– підрядні речення додатку (46% від усіх аналізованих речень).

Наприклад:

Its producer Leala Padmanabhan considers who Mr Miliband is influenced by and how his ideas are shaping his leadership and his party's direction;

– підрядні речення обставин (28%).

Наприклад:

Reporters Without Borders says it's not clear that Mr. Sheremet was the target because the car belonged to his partner, Olena Prytula, the founding editor of Ukrayinska Pravda;

– та підрядні речення означення (13%).

Наприклад:

The question is how Sunderland, which employs nearly 7,000 people, stacks up against other plants in the Renault-Nissan Alliance while the details of the UK's future trading and customs arrangements with Europe remain unclear.

Такий розподіл можна пояснити метою цих типів підрядних речень, спрямованих на надання читачеві більш детальної інформації, що цілком відповідає основній меті публіцистичного дискурсу в цілому.

2) найменш уживаними є такі типи підрядних речень, як:

– підрядні речення підмета (лише 4% від усіх аналізованих речень)

Наприклад:

That Russian officers are providing the brains as well as co-ordination behind the Donetsk and Luhansk separatist forces became clearer last November, when Lt Gen Alexander Lentsov, deputy commander of Moscow's ground forces, appeared in eastern Ukraine;

– та підрядні речення присудка (9%)

Наприклад:

The point of democracy is that it is the ultimate political tool.

Слід зазначити, що складнопідрядні речення з підрядним присудком мають нетипову структуру і через семантику сполучних слів їх можуть легко сплутати з іншими типами підрядних речень (в основному з підрядними реченнями додатку й означення).

3) за структурою у публіцистичному дискурсі переважають складні речення з одним або двома підрядними, що повністю відповідає вказаним вище особливостям синтаксису цього дискурсу.

Наприклад, речення з одним підрядним:

However, sources have told Newsnight that this presents a looming issue for Sunderland.

Речення з двома підрядними:

But he also warned that investment decisions were effectively on hold, until there is more detail on the likely trade and customs arrangements post-Brexit.

Після визначення структурних особливостей складнопідрядних речень, за допомогою перекладацького аналізу було досліджено особливості їх перекладу українською.

Наприклад:

What bothers me about this narrative is that it implies that only oppressive experiences are legitimate.

Переклад: *Що дратує мене в цій розповіді, так це натяки, що лише тяжкий досвід є справжнім.*

Під час перекладу відбулися наступні трансформації:

– Підрядне речення «*What bothers me about this narrative*», яке є підрядним реченням підмета в оригіналі, було перетворене на безсполучникове;

З метою узгодження частин речення прийменник «*about*» було передано з додаванням демонстративного займенника «*у цій*»;

– Також спостерігаємо заміну: число іменника «*experiences*» (у множині) був змінено при перекладі на іменник «*досвід*» (в однині).

Таким чином, ми можемо спостерігати граматичну (синтаксичну) заміну та додавання.

Так, перекладацький аналіз, проведений на прикладі 200 підрядних речень, дозволяє зробити наступні висновки:

1) граматичні та / або лексичні перетворення завжди відбуваються в процесі перекладу. Вони пов'язані з необхідністю адаптації тексту перекладу до норм цільової мови

Наприклад:

Years have passed, and my grandparents would be delighted to know that today Ukrainian is the official language, even though we know Russian and can speak it fluently.

Переклад: *Прошли роки, і мої бабуся та дідусь були б раді дізнатися, що сьогодні українська мова є державною, незважаючи на те, що ми знаємо російську мову і можемо вільно спілкуватися нею.*

В даному реченні присутній як підрядний, так і сурядний типи зв'язку. В реченні сполучником «and» поєднані два незалежні сурядні речення, перше з яких є простим та непоширеним, а в структурі другого є дві підрядні частини: підрядне додатку (приєднано сполучним словом «that») та підрядне поступки (приєднано сполучними словами «even though»).

Під час перекладу підрядного речення додатку «*that today Ukrainian is the official language*» відбулися наступні трансформації:

– відбулася зміна предикату: іменник «*language*», який є частиною складеного іменного присудка, у перекладі виконує функцію підмета;
– іменник «*language*» було перенесено з кінця до середини речення.

Таким чином, при перекладі підрядного речення можна спостерігати граматичну заміну (Replacement), та перенесення (Transposition) деяких частин речення.

2) найбільш частою трансформацією є заміна, що відбувається практично у кожному реченні, у 42% випадків всіх перетворень:

Наприклад:

In his last column for Ukrayinska Pravda, Mr. Sheremet described how some Ukraine militiamen joined gangs and evaded responsibility for their crimes.

Переклад: *У своїй останній колонці для «Української Правди» пан Шеремет описав, як деякі українські військові приєднуються до збройних формувань та уникають відповідальності за свої злочини.*

Під час перекладу підрядного речення додатку «*how some Ukraine militiamen joined gangs and evaded responsibility for their crimes*» відбулася заміна часу дієслів-присудків було з минулого на теперішній.

3) інтеграція речення відбувається в 1% всіх перетворень, і в результаті підрядне речення перетворюється на частину головного.

Наприклад:

For me, it's my grandma's embroidered shirt, which always reminds me of western Ukraine, where she grew up, worked and where one night in the late 1940s she – together with her husband – were deported to Siberia by the Soviet government simply for being Ukrainian.

Переклад: *Для мене саме вишита сорочка моєї бабусі завжди нагадує мені про Західну Україну, де вона вирісла, де працювала і звідки однієї ночі наприкінці 1940-х рр її – разом з чоловіком - було депортовано радянським урядом до Сибіру просто за те, що вони українці.*

Підчасперекладупідрядне «*which always reminds me of western Ukraine*» перетворюється на предикативну частину головного речення, яке в оригіналі є номінативним, таким чином, відбувається злиття речення (Sentence Integration).

Протилежне перетворення – фрагментація речення відбувається у 2% випадків, коли в результаті перекладу одне підрядне речення ділиться на два:

Наприклад:

Reporters Without Borders says it's not clear that Mr. Sheremet was the target because the car belonged to his partner, Olena Prytula, the founding editor of Ukrayinska Pravda.

Переклад: *Представники організації «Репортери без меж» кажуть, що незрозуміло, чи був пан Шеремет мішенню, оскільки машина належала його напарниці, Олені Притулі, яка є головним редактором «Української Правди».*

Під час перекладу підрядного речення обставини причини «*because the car belonged to his partner, Olena Prytula, the founding editor of Ukrayinska Pravda*» відбулася фрагментація (Sentence Fragmentation): у складі підрядного обставини причини утворилося підрядне означення «*яка є головним редактором «Української Правди»*», у зв'язку з чим добавилися сполучне слово «яка» та дієслово «є».

4) У 5% випадків відбувається зміна типу підрядного речення, внаслідок чого синтаксична функція членів речення в перекладеному тексті змінюється:

Наприклад:

It's true that before the next election we have to show that we have a range of ideas and approaches partly questioning previous approaches of the Labour Party, but also harnessing some of the better things we did about public services and other issues.

Переклад: *Правда в тому, що перед майбутніми виборами ми маємо показати цілий ряд ідей та підходів, які не тільки частково піддають сумнівам попередні підходи партії лейбористів, але вже успішно задіяні нами у сфері суспільного обслуговування, та інших проблемних питань.*

Під час перекладу відбулися наступні заміни синтаксичних функцій: підрядне «*that before the next election we have to show*», яке в оригіналі є підрядним присудка (Predicative Clause) стало підрядним додатку (Object Clause); іменник «*true*», який був частиною складеного іменного присудка, став підметом головного речення.

Дослідження показало, що всі фактори, які визначають необхідність перекладацьких трансформацій та призводять до змін у структурі речення, можна розділити на кілька наступних категорій: лексичні, граматичні, логічні, художні фактори та фактори загального сприйняття тексту. Більше того, всі ці групи факторів мають різний ступінь необхідності виконання перекладацьких трансформацій. Так, наприклад, художні фактори мають низький рівень необхідності перетворень, лексичні чинники та фактори загальної сприйняття тексту мають середній рівень необхідності, а граматичні перетворення завжди мають найвищий рівень необхідності виконання перекладацьких трансформацій.

Виходячи з результатів аналізу перекладів, проведених у роботі, у якості загальної рекомендації, автор радить перекладачам використовувати синонімічні конструкції та перетворення лише тоді, коли немає можливості зберегти структуру виразу. Крім того, при перекладі довгих речень, повинно враховуватись сприйняття читача, тобто слід уникати використання надто масивних та перевантажених інформацією речень. В такому випадку краще використовувати інші лексичні засоби для передачі наміру автора, або використовувати фрагментацію довгих речень.

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. Н.Д. Арутюновой. – М.: Прогресс, 1990. – 136 с.
2. Биренбаум Я.Г. Сложноподчиненное предложение в современном английском языке: Учебное пособие / Я.Г. Биренбаум. – Челябинск: Челябинский гос. пед. институт, 1981. – 131 с.
3. Матвеева Н.Н. Проблемы парадигматики сложноподчиненного предложения (на материале английского языка) / Н.Н. Матвеева. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1984. – 135 с.
4. Поспелов Н.С. О грамматической природе сложного предложения / Н.С. Поспелов // Вопросы синтаксиса современного русского языка. – М.: Просвещение, 1950. – С. 321–337.
5. Федоренко С.В. Англомовний публіцистичний дискурс як соціокультурологічний лінгвістичний феномен сучасного комунікативного простору в перекладацькому аспекті / С.В. Федоренко, Т.І. Станішевська // Молодий вчений. – 2015. – № 1 (16). – С. 194–196.
6. Азарова Л.В. Трансформация сложно–подчиненного предложения с придаточным дополнительным в современном английском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Л.В. Азарова. – М., 1968. – 22 с.
7. Александрова С.Я. Сложноподчиненные предложения с придаточными ирреального сравнения в тексте / С.Я. Александрова // Грамматика и перевод: Сб. науч. тр. – М.: МГИИЯ им. М. Тореза, 1988. – Вып. 308. – С. 87–91.
8. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 240с.
9. Вихованець І.Р. Грамматика української мови. Синтаксис: Підручник / І.Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.

10. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис / А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
11. Хоменко Е.Г. Грамматика английской мови: Навчальний посібник. / Е.Г. Хоменко. – К.: Знання-Прес, 2007. – 606 с.
12. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка / М.Я. Блох. – М.: Высшая школа, 1983. – 383 с.

References

1. Arutjunova, N.D. *Diskurs* [Discourse]. *Lingvisticheskij jenciklopedicheskij slovar* [Linguistic encyclopedic dictionary]. Moscow, Progress Publ., 1990, 136 p.
2. Birenbaum, Ja.G. *Slozhnopodchinennoe predlozhenie v sovremennom anglijskom jazyke* [Complex sentence in modern English]. *Uchebnoe posobie* [Tutorial]. Cheljabinsk, Chelyabinsk State Pedagogical Institute Publ., 1981, 131 p.
3. Matveeva, N.N. *Problemy paradigmاتي slozhnopodchinennogo predlozhenija (na materiale anglijskogo jazyka)* [Problems of the paradigmatics of compound sentences (based on English language material)]. Leningrad, The Leningrad Universitet Publ., 1984, 135 p.
4. Pospelov, N.S. *O grammaticheskoj prirode slozhnogo predlozhenija* [On the grammatical nature of a complex sentence]. *Voprosy sintaksisa sovremennogo russkogo jazyka* [The syntax of the modern Russian questions]. Moscow, Prosveshhenie Publ., 1950, pp. 321-337.
5. Fedorenko, S.V., Stanishevs'ka, T.I. *Anglomovnijii publicistichnijii diskurs jak sociokul'turologichnijii lingvistichnijii fenomen suchasnogo komunikativnogo prostoru v perekladatskomu aspekti* [English-language publicistic discourse as a socio-cultural and linguistic phenomenon of the modern communicative world in the translation aspect]. *Molodyii vchenijii* [The Young Scientist], 2015, no. 1 (16), pp. 194-196.
6. Azarova, L.V. *Transformacija slozhno-podchinennogo predlozhenija s pridatochnym dopolnitel'nym v sovremennom anglijskom jazyke*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Transformation of a subordinate sentence with an additional clause in modern English. Extended abstract of cand. philol. sci. diss.]. Moscow, 1968, 22 p.
7. Aleksandrova, S.Ja. *Slozhnopodchinennye predlozhenija s pridatochnymi irrealnogo sravnenija v tekste* [Complex sentences with subordinate surreal comparison in the text] *Grammatika i perevod: sbornik nauchnyh trudov* [Grammar and translation: Collection of scientific papers]. Moscow, M. Thorez Moscow State Institute of International Relations Publ., 1988, issue 308, pp. 87-91.
8. Barhudarov, L.S. *Jazyk i perevod (Voprosy obshhej i chastnoj teorii perevoda)* [Language and Translation (Questions of General and Particular Translation Theory)]. Moscow, Mezhdunarodnye otnoshenija Publ., 1975, 240 p.
9. Vyhovanets, I.R. *Gramatyka ukraiinskojii movy. Syntaksys: Pidruchnyk* [Grammar of the Ukrainian language. Syntax: Tutorial]. Kyiv, Lybid Publ., 1993, 368 p.
10. Zagnitko, A.P. *Teoretychna gramatyka ukraiins'koojii movy: Syntaksys* [Theoretical grammar of the Ukrainian language: Syntax]. Donetsk, DonNU Publ., 2001, 662 p.
11. Homenko, E.G. *Gramatyka angliiskoojii movy: Navchslnijii posibnyk*. [English Grammar: Tutorial]. Kyiv, Znannja-Prs Publ., 2007, 606 p.
12. Blokh, M. Ja. *Teoreticheskaja grammatika anglijskogo jazyka* [Theoretical English Grammar]. Moscow, Vysshaja shkola Publ., 1983, 383 p.

В статье определяются и исследуются имеющиеся проблемы перевода на украинский язык придаточных предложений с англоязычного публицистического дискурса, анализируются особенности их перевода и приводятся некоторые общие рекомендации.

Исследование проводится на материале 200 сложноподчиненных предложений. Определено, что наиболее часто используются придаточные предложения дополнения и обстоятельства, наименее употребляемыми являются придаточные предложения подлежащего и сказуемого. По структуре в публицистическом дискурсе преобладают сложные предложения с одним или двумя подчиненными. Показано, что в процессе перевода всегда происходят грамматические и/или лексические транс-

формации. Наиболее частой из них является замена, наименее распространенными трансформациями является интеграция предложения и изменение типа придаточного предложения. Все факторы, определяющие необходимость переводческих трансформаций, делятся на лексические, грамматические, логические, художественные и факторы общего восприятия текста, которые имеют разную степень необходимости выполнения переводческих трансформаций.

Ключевые слова: придаточные предложения, публицистический дискурс, переводческие трансформации.

In the article, the existing issues and peculiarities of the English-language publicistic discourse sentences translation into Ukrainian are analyzed; and some general recommendations are given.

The material for the research was 200 complex sentences. It is defined that Object and Adverbial Modifier subordinate clauses are the most frequently used, the Subject and Predicate subordinate clauses are the least used. According to the structure of the complex sentences, the sentences with one or two clauses are dominated in the publicistic discourse. It has been demonstrated that grammatical and/or lexical transformations always occur in the translation process. The most common transformation is the Replacement, the least common are the Sentence Integration and the change of their type. All factors that cause translation transformations are divided into lexical, grammatical, logical, artistic and general perceptual factors that have different degrees of need for translation transformations.

Key words: subordinate sentences, publicistic discourse, translation transformations.

Одержано 21.03.2018.